

Aandacht voor de wereld

Hoe word je een wereldburger?

Scholen en beleidsmakers bespreken momenteel hoe burgerschap aandacht moet krijgen in het onderwijs. Wat voor kansen biedt het om daarbij aandacht te geven aan wereldburgerschap, en daarmee ook de wereld en perspectieven van buiten Nederland te betrekken? Hoe geef je dit vorm in de klas?

TEKST MIGUEL HEILBRON

Alle basisscholen in Nederland hebben sinds 2006 de wettelijke taak 'actief burgerschap en sociale integratie' te bevorderen. In de kerndoelen specifiek voor het basisonderwijs staat dat leerlingen zich moeten leren te 'gedragen vanuit respect voor algemeen aanvaarde waarden en normen', hoofdzaken moeten leren over 'geestelijke stromingen die in de Nederlandse multiculturele samenleving een belangrijke rol spelen' en tenslotte moeten 'leren respectvol om te gaan met verschillen in opvattingen van mensen'.

WETGEVING AANGESCHERPT

Binnenkort wordt de wetgeving rondom burgerschapseducatie aangescherpt. In hun burgerschapsonderwijs zullen alle basisscho-

len in Nederland in ieder geval het leveren van bijdragen aan de samenleving en respect voor en kennis van mensenrechten, de rechtsstaat en democratische waarden moeten behandelen. Ook moet de schoolcultuur in overeenstemming met deze waarden zijn. Vrijheid van meningsuiting, gelijkwaardigheid, begrip voor anderen, verdraagzaamheid, autonomie en het afwijzen van onverdraagzaamheid en discriminatie moeten allen aan bod komen. Een mogelijkheid voor scholen is om burgerschapseducatie te verruimen tot 'wereldburgerschapseducatie'.

WAAROM WERELDBURGERSCHAP?

In het concept wereldburgerschap is expliciet aandacht verankerd voor diversiteit en wereldperspectieven. Dit is interessant, omdat

het Nederlandse onderwijs op dit moment een sterke focus kent op Nederland en Europa, en op Nederlandse dan wel Europese of 'Westerse' perspectieven en referentiekaders. Onze samenleving houdt echter niet op bij de grenzen van Nederland en ook om te begrijpen wat er in Nederland en Europa gebeurt, is het belangrijk om kennis te hebben van de wereld daarbuiten. Kinderen groeien tegenwoordig op in een multiculturele samenleving met mensen en perspectieven afkomstig van over de hele wereld, en in een geglobaliseerde wereld met veel internationale verbanden. Internationaal spelen daarbij verschillende grote vraagstukken, zoals rondom klimaatverandering, duurzaamheid, mensenrechten, conflicten, migratie en handel. Leerlingen zijn onderdeel van hun woonplaats, van Nederland, van Europa, maar ook van de wereld - en maatschappelijke vraagstukken spelen op al deze niveaus.

WAT IS WERELDBURGERSCHAP?

Wereldburgerschap kan gezien worden als de 'internationale dimensie' van betrokkenheid bij de samenleving. Denk bijvoorbeeld aan een bewustzijn van wat zich binnen en buiten Nederland afspeelt, reflectie op hoe je eigen situatie verbonden is met omstandigheden van mensen uit andere delen van de wereld - en ook het bereid zijn hier conclusies aan te verbinden. Maar het geeft ook meer inzicht in verschillende mensen en perspectieven in Nederland zelf.

Wereldburgerschap uit zich volgens de definitie van NCDO (voormalig kenniscentrum duurzame ontwikkeling en mondiaal burgerschap) in gedrag 'dat recht doet aan de principes van wederzijdse afhankelijkheid in de wereld, de gelijkwaardigheid van mensen en de gedeelde verantwoordelijkheid voor het oplossen van mondiale vraagstukken' (Carabain et al., 2012). Onderwijs in wereldburgerschap kent vervolgens vier belangrijke aspecten: ten eerste het aanbrengen van kennis, ten tweede het werken aan houdingen, ten derde het reflecteren en ten vierde het leren van vaardigheden om dit alles om te zetten in woorden en daden. Het laatste boek dat NCDO over dit thema uitbracht, is *Wereldburger met ketchup* (Van der Zand, 2012). Hierin wordt zowel ingegaan op de praktische invulling van lessen over wereldburgerschap als op de strategieën om wereldburgerschap in het DNA van de

FOTOS: VINCENT VAN DEN HOOGEN

Leerlingen zijn onderdeel van hun woonplaats, Nederland, Europa en de wereld. Maatschappelijke vraagstukken spelen op al deze niveaus

school te verankeren. Inclusief competenties voor leerlingen rondom wereldburgerschap, verdeeld in de domeinen kennis, houding, vaardigheden en reflectie. Hierbij wordt het begrip wereldburgerschap uitgewerkt in acht hoofdthema's: Identiteit, Diversiteit, Globalisering, Duurzaamheid, Verdeling, Mensenrechten, Mondiale Betrokkenheid en Vrede & Conflict. Onder elk hoofdthema zijn vervolgens subthema's te identificeren (Beneker et al., 2009). Vervolgens wordt verder geconcretiseerd hoe dit in verschillende soorten lessen naar voren gebracht kan worden (Prior & Walraven, 2009).

WERELDBURGERSCHAP VERANKEREN

Hieronder een overzicht van elementen die inmiddels op een paar eerste basisscholen zijn geïntroduceerd. Sommigen op basis van de hierboven genoemde literatuur, andere onderdelen zijn nieuw ontwikkeld of refereren aan wat al bestond in ander verband.

1. AMBITIES VASTLEGGEN

Als je op jouw school aandacht voor wereldburgerschap in het onderwijs wil verankeren, is de eerste stap het op een rijtje zetten wat je op dit vlak wil bereiken, focuspunten te kiezen, doelen te stellen en een realistische planning te maken. Mogelijk kunnen de hieronder genoemde voorbeelden aanknopingspunten bieden. En naast vaststellen op welke vlakken grote veranderingen nodig zijn, is het ook goed te inventariseren wat er al op school gebeurt rondom wereldburgerschapsthema's, waarbij aansluiting gevonden kan worden.

2. EEN CANON VOOR WERELDBURGERSCHAP GEBRUIKEN

De Nederlandse basisonderwijs-kerndoelen schrijven momenteel gebruik van de 'Canon van Nederland' voor. Vaak worden de thema's van de canonvensters ook buiten de geschiedenislessen gebruikt, bijvoorbeeld in thematisch onderwijs. Zijn er mogelijkheden om een Canon voor Wereldburgerschap te gebruiken? In 2009 ontwikkelde NCDO een 'Canon voor Wereldburgerschap' (Beneker et al., 2009). Onder elk van de acht hoofdthema's Identiteit,

Wereldburgerschap kan gezien worden als de 'internationale dimensie' van betrokkenheid bij de samenleving

Diversiteit, Globalisering, Duurzaamheid, Verdeling, Mensenrechten, Mondiale Betrokkenheid en Vrede & Conflict zijn hier drie subthema's geïdentificeerd. Deze subthema's kunnen echter ook worden aangepast, wat veel mogelijkheden biedt om aandacht te besteden aan relevante onderwerpen die mogelijk in het bestaande curriculum meer aandacht verdienen, en ook gekoppeld kunnen worden aan bestaande kerndoelen.

3. WERELDGESCHIEDENIS TOEVOEGEN BIJ DE TIEN TIJDVAKKEN

Binnen het Nederlandse geschiedenisonderwijs wordt op dit moment gebruikgemaakt van tien tijdvakken, waarbij de focus op de Nederlandse en Europese geschiedenis ligt. De nadruk op een Nederlands en Europees perspectief dat hier wordt gekozen, biedt focus, maar kan door een gebrek aan kennismaking met perspectieven uit andere delen van de wereld ook vooroordelen of stereotypen in de hand werken of achterhaalde beelden versterken. Het is interessant te beseffen dat de eerst bekende wetenschap ter wereld, de eerste medici en de eerste architecten uit Afrika (Egypte) afkomstig zijn. Of dat we bijvoorbeeld ook in Nederland tot op de dag van vandaag Arabische cijfers gebruiken, en dat ook algebra en andere wetenschappen voor een groot deel schatplichtig zijn aan Arabisch-islamitische en Noord-Afrikaanse beschavingen. En zo zijn er uit meer recente geschiedenis nog veel meer voorbeelden van relevante kennis uit verschillende delen van de wereld. Links leggen met aspecten van de wereldgeschiedenis vergroot het inzicht van leerlingen en laat leerlingen kennismaken met verschillende internationale perspectieven.

4. AANDACHT VOOR DIVERSITEIT, ANTIDISCRIMINATIE EN EMANCIPATIE IN LEESBOEKEN VOOR LEERLINGEN EN NASLAGWERKEN VOOR TEAMLEDEN

Beelden en personages die kinderen tegenkomen in kinderboeken en lesmateriaal kunnen bijdragen aan het zelfbeeld van kinderen en ook aan de beelden van anderen. Helaas komen in kinderboeken veel stereotype beelden voor en ontbreken niet-witte hoofdfiguren vaak, net als hoofdfiguren die andere minderheidsgroepen representeren. Tegelijk bestaan er ook heel veel kinderboeken met geëmancipeerde rolmodellen, zowel op het

Veel thema's rond wereldburgerschap passen goed bij 21^e eeuwse vaardigheden

vlak van gender en huidskleur/achtergrond als op het vlak van andere identiteitskenmerken. Deze titels zijn echter minder bekend, je moet ze vaak net kennen. Een partner op dit vlak is Spinzi, een initiatief rondom emancipatie en diversiteit in kinderboeken. Bijvoorbeeld de 'Sesam-box'-collectie van het Vlaamse Studio Sesam biedt verschillende 'superdiverse verhalen in kleurrijke prentenboeken', en zo zijn er nog heel veel andere voorbeelden. Via het bekijken van de schoolbibliotheek en andere gebruikte boeken, en het aanvullen van de eigen collectie via gecureerde collecties, kunnen scholen op dit vlak actie ondernemen tegen uitsluiting en voor inclusie. Naast leesboeken voor leerlingen zijn ook naslagwerken voor teamleden belangrijk over onderwerpen als discriminatie, racisme, diversiteit, inclusie en perspectieven en verhalen van verschillende mensen van over de hele wereld. (Zie ook de rubriek *Laat ze lezen!*, op pagina 36, voor leestips over dit onderwerp.)

5. KENNISOPBOUW TEAMLEDEN RONDOM DIVERSITEIT EN INCLUSIE, ANTIDISCRIMINATIE EN EMANCIPATIE

De Inspectie van het Onderwijs (2018) spreekt in *De Staat van het Onderwijs* van 'oplopende kansenongelijkheid' in het onderwijs. Hoe zorg je als school dat de talenten van alle kinderen optimaal worden benut, waarbij rekening wordt gehouden met onderlinge verschillen en overeenkomsten van leerlingen? Diversiteit gaat over verschillen in economische positie, etniciteit, gender, seksuele identiteit, geloof, fysieke beperkingen, enzovoorts. Inclusie gaat over het tegengaan van uitsluiting.

Onderzoek laat zien hoe vooroordelen van leerkrachten met lage verwachtingen van bepaalde kinderen ervoor kan zorgen dat de leerkracht deze kinderen benadert op een ma-

nier die prestaties doet dalen. Als leerkracht is het belangrijk je bewust te zijn van dit soort onbewuste effecten. Net als van stereotype beelden, discriminatie en meer wat bij leerlingen kan spelen.

Kennisopbouw van teamleden rondom diversiteit en inclusie, antidiscriminatie en emancipatie kan gerealiseerd worden via trainingen en workshops. Hierbij kan kennis en materiaal vanuit verschillende organisaties van pas komen, zoals het archief rondom zwarte geschiedenis The Black Archives en ook bijvoorbeeld de Universitaire Pabo van Amsterdam, die verschillende programmaonderdelen biedt om de handelingsbekwaamheid van leerkrachten op het gebied van diversiteit te vergroten.

6. AANDACHT VOOR DUURZAAMHEID

Naast aandacht voor perspectieven van verschillende mensen is ook aandacht voor duurzaamheid en internationale vraagstukken belangrijk. De transitie naar een meer duurzame samenleving en economie is een van de grote opgaves van de tijd waarin we leven. De kinderen die nu op school zitten, zullen in hun leven met grote veranderingen op dit vlak te maken krijgen, waarbij kennis over duurzaamheid, klimaatverandering en gerelateerde onderwerpen essentieel is.

Verschiedende materialen en organisaties zijn hierbij in te zetten. Samsam magazine en bijbehorende lespakketten vormen een voorbeeld van materiaal dat expliciet op wereldburgerschap focust via verhalen rondom kinderen uit Nederland en de rest van de wereld. Een ander voorbeeld is de Fawaka Ondernemersschool, die programma's rondom duurzaam ondernemen voor kinderen aanbiedt, met naast aandacht voor duurzaamheid speciale focus op de verbinding met diversiteit en inclusie.

21^e EEUWSE VAARDIGHEDEN

Bovenstaande voorbeelden geven een idee van hoeveel er mogelijk is rondom aandacht geven aan wereldburgerschap. Veel van de thema's passen goed bij 21^e eeuwse vaardigheden. De kern is weten wat er speelt en weten hoe te functioneren in de complexe wereld van vandaag en morgen.

De literatuurlijst is te vinden op: www.jsw.nl/artikelen

MIGUEL HEILBRON

Fawaka WereldBurgerschap

fawakaondernemersschool.nl/wereldburgerschap

ondersteunt scholen bij het invulling geven aan wereldburgerschap in het onderwijs